

Протопопова Нюргуяна Семеновна
И.М.Гоголев аатынан Чочу орто оскуолата
Саха тылын уонна литературатын учуутала
Email: Prot-jana@rambler.ru
Тема: Кындыл кырдалын кэлэр кэскилэ
(иитэр-үөрэтэр программа)

Кириитэ

Уопсастыба олоҕор улахан уларыыы тахсан, дойду историятын, олорон ааспыт олоҕун сыаналыырга, кэлэр кэскилин түстүүргэ ураты болҕомто ууруллар буолла.

Үөрэҕири уонна Дойду сайдыыта быстыспат ситимнээхтэр. Хайдах өйдөөх-санаалаах, сайдыылаах, сатабыллаах киһини иитэбит даҕаны, дойдубут инникитэ онтон тутулуктаах. Олорор түөлбэбит дьоно-сэргэтэ, оболорбут инники олоххо эрэммэттэр, ыңыраар сулус оностор итэҕэллэрэ суох, буола турар быһыы-майгы үчүгэйи ыраалаабат. Онтон сиэттэрэн «Кындыл кырдалын кэлэр кэскилэ» диэн иитии-үөрэтии программата оңууллубута. Бу программа 2007-2008 үөрэх сылыттан 2011-2012 үөрэх сылыгар дылы ытыллыбыта.

Сыала: Иван Гоголев айар түһүлгэтин анаан-минээн дириңник хорутан, саңалыы хараҕынан үүнэр көлүөнэни иитиигэ туһаныы, сырдаттыы.

Соруктар:

- И.М.Гоголев олоҕун, айар үлэтин нөңүө төрөөбүт дойдуга таптала иңэри;
- Нэһилиэк историятын үөрэтии;
- Сиэр - майгы үтүө үгэстэригэр иитии;

Проект кыттааччылары учууталлар, оболор, төрөппүттэр, тэрилтэлэр, нэһилиэк дьоно.

Ис хоһооно

«Кындыл кырдалын кэлэр кэскилэ» диэн программа ытыллар хайысхалара:

1. Эһээ Уйбаан кырачааннарга («Кунчээнэ»детсад)
2. Төрөөбүт тылым – мин баайым
3. Кындылчаан
4. Кэскил
5. Чыпчаал
6. Төрөппүт үөрэбэ
7. Сайдыы

I. Эһээ Уйбаан кырачааннарга

- И.М.Гоголев туһунан өйдөбүл.
- И.М.Гоголевка аналлаах дьарыктары тэрийии.
- Төрөөбүт дойдуга таптала иитии.
- Төрөөбүт тылы байытыы.

II. Уйбаан Кындыл кэс тыла

Мин кэс тылларбын аныыбын

Долгуйа истэр чуор дууһалаахха,
Сырды, мөккүһэ, айа, тиргиллэ олорор
Баай дууһалаах киһиэхэ.

Соруктар:

- И.М.Гоголев туһунан өйдөбүл.
- И.М. Гоголевка аналлаах дьарыктары тэрийии.
- Төрөөбүт дойдуга таптала иитии.
- Тылы байыты

1 – 4 кылаастар	5-8 кылаастар	9-11 кылаастар
- «Кындылчаан» түмсүү	- «Хаарчаана» драма 5 кыл.	- «Өлүөнэ сарсыардата» драма 9 кыл.
-Драмкружок «Мэнигийээн»	- «Куба куорсуна» поэма 6 кыл.	-Таптал – киһи истиң иэйиитэ 9-11 кыл.
-Музыка алыптаах эйгэтэ (Гоголев хоһоонноругар айыллыбыт ырыалары истии, ырытыһы)	-«Хара кыталык» роман 7-8 кыл. - Таптал – киһи истиң иэйиитэ 7-8 кыл.	- «Иэйиэхсити кэлэтии» роман 10-11 кыл.
- НПК «Бастакы хардылар»	НПК «Инникигэ харды» «Сэргэ» КСК иһинэн драмкуруһуок	
<p>- Библиотечнай, музейнай уруоктары ытыты.</p> <p>- Альманах таһаары</p> <p>- «Чуораанчык» сурунаалга, «Кэскил», «Олох суола», «Бүлүү сабахтара» хаһыаттарга бэчээттэтии.</p> <p>- Кындыл аабылара (сүһүөхтэринэн)</p>		

Төрөөбүт дойдум барахсан

Киирбэт күңнүүн сүрэх курдук
Түөспэр өрүү илдэ сылдыһам,
Ииппит кэрэ хоту дойдум
Киэң унаарын сырдатыһам!

Соруктар:

- И.М. Гоголев төрөөбүт дойдутугар анаабыт хоһооннорун билии
- Нэһилиэк историятын үөрэтии, матырыйаал хомуйуу.
- Нэһилиэк киэн туттар дьонун билии
- Төрөөбүт түүлбэнэн киэн туттуу

1 - 4	5-8	9-11
«Кындылчаан» түмсүү	- Бүлүүгэ анаммыт хобооннор	- Саха сиригэр, хоту кыраайга аналлаах хоһооннор
- Айылба туһунан хоһооннор	- Төрөөбүт дойду алыба	- «Уу оһуһун муһугар суруктар» 11 кыл.
- Ийэ5э аналлаах	- Нэһилиэк биллэр дьонун билиһиннэри	- Бүлүүгэ, республикаба биллэр дьону билиһиннэри
- Сизэргэ-майгыга сыһыаннаах хоһооннор	- Нэһилиэктэн төрүттээх суруйааччылар	-Бүлүүтэн төрүттээх суруйааччылар
- Төрөөбүт дойду туһунан «Кындыл кырдаллара» Фотоальбом оңоруу	- Литературно- музыкальнай композиция туруоруу - Литературно- музыкальнай киэһэлэр	
- НКЯ, уруһуй, ырыа, тулалыыр эйгэни кытта билиһиннэри, үлэ	- НКЯ, нуучча литературата, уруһуй, ырыа, история, география, биология	- МХК, нуучча литературата, история, биология, география

Кини – айылба оһото

Төрөөбүт айылбам!

Эн баайың барамматын тухары

Мин уйгум-бийаңым бараныа суоһа.

Соруктар:

- И.М. Гоголев айылба туһунан хоһооннорун билсиһии, ырытыһыы.
- Кини айылбаны кытта ситимин өйдөтүү, айылбаһа харыстабыллаах сыһыаны иитии.
- Үүнээйилэри «Ытык сиргэ» оһордон кэтээн көрүү.
- Уруктарга Гоголев айымньыларыгар олоһуран айар үлэлэри тэрийии.
- Альбом таһаарыы. Оһо үлэтин түмүү

1 - 4	5-8	9-11
«Кындылчаан» түмсүү	- «Эһэкээн үөһэ»	- «Санньыар санаам сэргэтэ»
«Ытык сир» көрүү-истии, үүнээйи оһордуу	- Фотоальбом таһаарыы Конкурстары тэрийии, кыттыы (уруһуй, быыстапка: уопсай, персональнай) Теплицаһа көдүүстээх үлэни тэрийии	

НКЯ, тулалыыр эйгэ, ырыа, аабыы, уруһуй уруктарын айылбаа ытыы	- НКЯ, нуучча литература, уруһуй, ырыа, история, география, биология уруктарын айылбаа ытыы.	- МХК, нуучча литература, история, биология, география уруктарын айылбаа ытыы
Покровскайдааы СПХ-ны кытта сибээстэһии		

Кындыл кырдалларынан

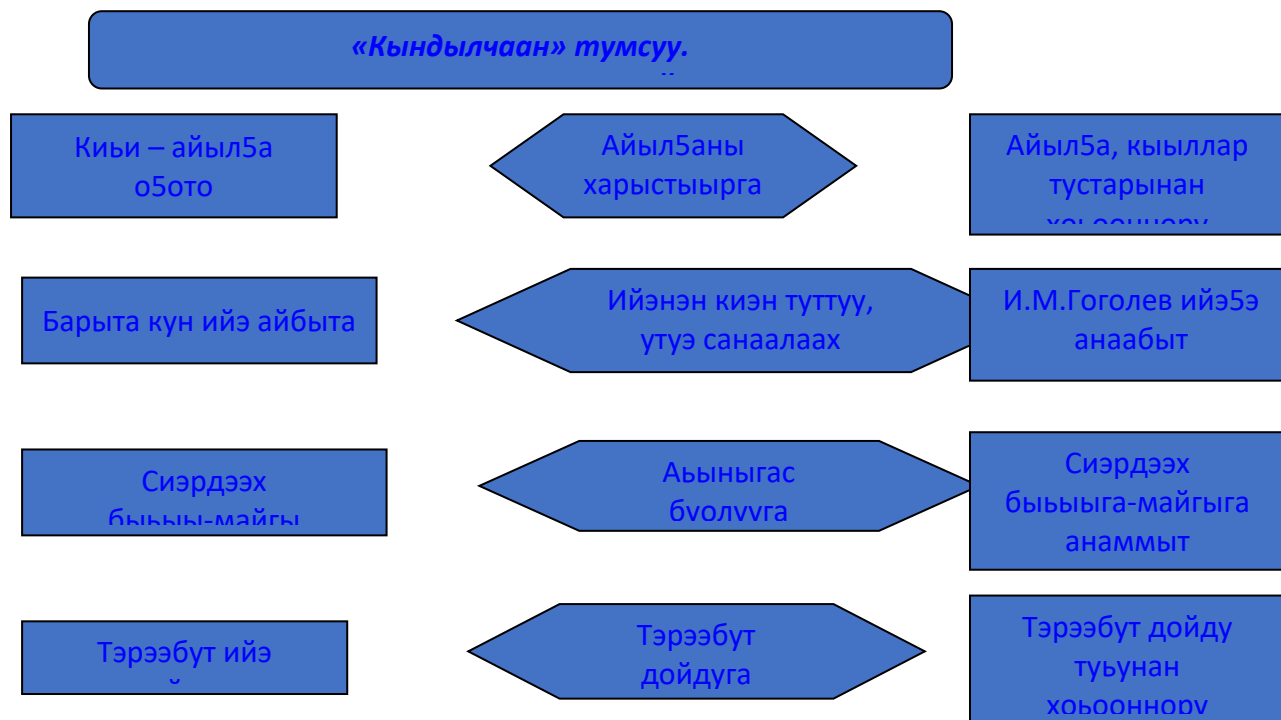
Уйдарабын мин кэнэн
Баа санаа кынатыгар
Үктэнэбин кэлэр кэм
Дьэрэкээн кырдалыгар.

Сыала:

- Иван Гоголев төрөөбүт, олобут сири-уотун билиһиннэри
- Чинчийэр үлэни тэрийи
- Нэһилиэк кэрэ-бэлиэ сири-уотун үөрэти

1 - 4	5-8	9-11
«Кындылчаан» түмсүү	Нэһилиэк бэлиэ сирдэрин картатын оноруу	
И.М.Гоголев төрөөбүт, үөрэммит сирдэринэн эконоход	И.М.Гоголев төрөөбүт, үөрэммит, үлэлээбит сири-уотун чинчийэр сыаллаах экспедиция.	Республика, улуус уонна нэһилиэк биллиилээх дьоно төрөөбүт, үөрэммит, үлэлээбит сирдэринэн экспедиция.
Гоголев үөрэммит сиригэр Хойгуолаахха (бастакы оскуола олобор) төрөпүттэри кытта бэлиэ туруоруу.		
<ul style="list-style-type: none"> - И.М.Гоголев аатынан народнай театры кытта сибээстэһии. - Г.И.Чиряев аатынан оскуоланы, К.С. Чиряев аатынан оскуоланы, Н.Г.Чернышевскай аатынан БПК кытта шефтэһии. - И.М.Гоголев дьиэ кэргэнин кытта сибээстэһии. 		

III.

IV. Кэскил

Суол аһаҕас, аһаҕас!

Көтүөхпүт, бабар, сарсын
Сарсыардааңы араҕас
Саһарбаны убураатын.
Үөрэх тиһэх албаһынан
Санаабытын таайыахпыт
Бары сулус столицатынан
Сир ийэни ааттыахпыт.

И.Гоголев.

Сыала :

- обо айар дьобурун сайыннарыы, байытыы;
- хас биирдии обо ис кыабар, бабатыгар олобуран үлэни аттаран тэрийии.
- чинчийэр дьобуру, санаабыт санаатын, үлэ түмүктэрин өйдөнөр гына сатабыллаахтык атын дьонно тиэрдии;

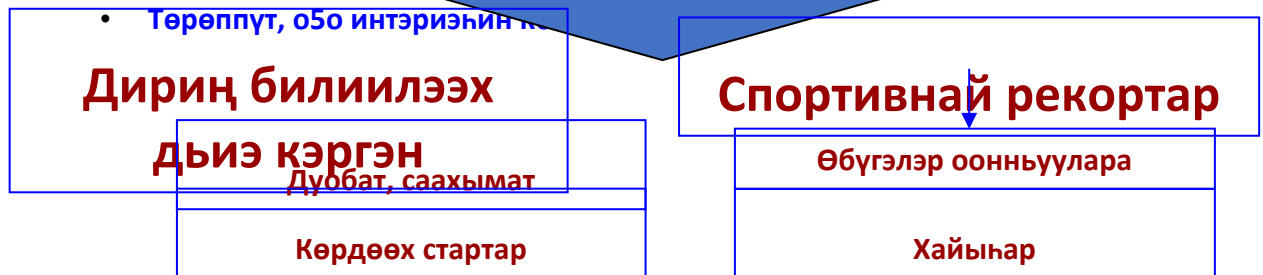
V.

Чыпчаал

(дыиэ кэргэн рекортара)

Соруктар:

- Төрөппүт оскуола оло5ор кыттарын кыычылдуу.
- Дьиэ кэргэн бэйэтин билиити кыттарыгар кыях биэри.
- Чөл оло5у тутууу, билиити кыттарыгар кыях биэри.
- Төрөппүт, о5о интэриэзини кыычылдуу.

VI.

Онтон программа түмүгүнэн 5 электроннай пособие табыста:

1. Райгуль Айдарбаева бирийингэр интеллектуальной ооньуу.
2. «Гоголев уроктара» сборник
3. «Киһи айылҕа оҕото» электроннай кинигэ
4. «Кындыл» электроннай пособие
5. «Кындыл суолунан» тыл ооньуутун хомурунньуга.

Уонна Хрестоматия эбии дьарык, ааҕы үөрэнэр пособиета.

Ол курдук билигин И.Гоголев төрөөбүт күнүгэр үгэс буолбут оскуола күнэ араас таһымнаахтык ытыллар. Тыл ооньуута тиһигин быспакка сыл аайы

буолар. Араас ньыманы туһанан ытытабын. Викторина, «Своя игра», Квест, «Сто к одному» курдук биллэр оонньоулары туттабын.

Күүтүллэр түмүк

О5о төрөөбүт сирин-дойдутун, бу дойду киэң киэлитин, баайын-дуолун, кэрэтин-үчүгэйин харыстыыр;

Ийэ дойдунан киэн туттар, төрөөбүт тылын сүмэтин иңэриммит, сиэрдээх-майгылаах, тула туох баарын барытын сэргиир-кэрэхсиир, харыстыыр-харыһыйар;

Төрөөбүт норуотун литературатын, искусствотун сөбүлүүр, санаатын сатаан этэр, олоххо интэриэстээх, норуотун ааспыт олобун, билиитин-көрүүтүн, сатабылын иңэриммит, ону тус олобор дьүөрэлии тутар, салгыы сайыннарар, байытар кыахтаах, саха норуотун салгыыр киһи буола үүнэн тахсыахтаах.

Уйбаан Кындыл аатын үйэтитиигэ ытыллыбыт үлэ:

- 1995 сылтан Бүлүү улууһугар «Гоголев аабыылара» сабаламмыттара.
- 1999 сыл, ахсынны 12 күнэ – Саха сириин президеһэ М.Е.Николаев ыйаабынан Чочу орто оскуолатыгар саха народнай поэһа И.М.Гоголев аата инэриллибитэ.
- 2000 сылга «Кындыл олоһун, айар үлэтин пропагандалааһыңа айымныылаах үлэтин иһин» бэлиэ знакаах улус бириэмийэтэ уонна стипендията олохтоммута. Бастакы стипендиат – Чочу орто оскуолатын үөрэнээччитэ Рамиль Догоюсов.
- 2000 с. Иван Гоголев төрөөбүт алааһыгар «Ытык сир» оһоһуллубута.
- 2002 с. Иван Гоголев олорбут дьиэтигэр музей арыллыбыта.
- 2003 с. Нэһилиэк историятын музейыгар Иван Гоголев аата инэриллибитэ.
- 2005с. Бүлүү улууһугар Кындыл сыла биллэриллибитэ.
- „Ийэ тыл маастара“ улуустааһы НПК-һа Васильева Айсара (9 кыл.) „И.М.Гоголев „Манчаары“ романын баай тыла-өһө“ дакылаата 3 миэстэлэммитэ.
- Тохсунньу 14-20 күннэригэр Дьокуускайга ытыллыбыт декадаһа „Үрдүк талаан өрөгөйө“ республикатааһы НПК-һа Догоюсова Валя (6 кыл), Васильева Айсара (9кыл).
- П.А.Ойуунускай аатынан Саха академическай театрын музейыгар Кындыл мемориальнай дуоскатын арыыы сиэригэр-туомугар биһиги оскуолабыт үөрэнээччилэрин бөлөһө поэт төрөөбүт түөлбэтин эһэрдэтин хоһоонунан тиэрдэн кэрэхсиппиттэрэ.
- Чочутаабы филиал сэбиэдиссэйэ А.А.Федорова «И.М. Гоголев – Кындыл Уйбаан (1939-1998)» диэн библиографическай ыйынныыга тахсыбыта.
- Иван Гоголевка аналлаах республиканскай викторинаһа 1 миэстэ-Айдарбаева Динара, 9 кылаас.
- „Мин эрэлим улахан, мин эрэлим сырдык өрүү“ кустовой НПК тэрийбиппит. Дакылаат ааһытыгар, поэт хоһоонорун ааһыыга оһолорго, учуталларга, И.М.Гоголевка аналлаах хоһоон айыытыгар күрэхтэр буолбуттара.
- Улуустааһы „Кындыл ааһыларыгар“ А.С.Протопопова салайытынан „Олох өксүөнэ“ литературнай-музыкальнай композициянан үөрэнээччилэр 3 миэстэни ылбыттара, учууталлар „Уу оһуһун муһугар суруктар“ композициялара биһирэммитэ.
- 2008с. «Кындыл кырдалын кэлэр кэскилэ» диэн иитэр-үөрэтэр программа оһоһулан үлэтин саһалаабыта.
- 2008с. Суруйааччы төрөөбүт күнүгэр сылын ахсын үгэскэ кубулуйбут оскуола күнэ ытыллар.
- 2008 с. «Саха саарынын аатын сүгэр оскуола» Республикаатаабы ассоциацияһа киириин.
- 2009 с. „Мин дууһам баай“ драмколлективтар уонна уус-уран ааһы улуустааһы күрэх. („Наара суох“ 11 кылаас коллектива гран-при, „Мэник-мэнигийээн“ 5 кылаас 1 ст. лауреат салайааччы Чочутааһы народнай театр режиссера Егорова А.Н.)

➤ 2009с. «Саамай билиилээх дьэ кэргэн» үс түһүмэхтээх интеллектуальной оонньуу-күрэх сыл ахсын тэриллэр буолла.

➤ 2010 – „Кындыл“ электроннай үөрэтэр пособие, „Гоголевскай уруоктар“ электроннай хомуурунньук таһаарылынна.

➤ 2010 с. «Айыым дьоннорун кытта бииргэбин» республиканскай научнай практической конференция төрөөбүт Чочутун сиригэр ытылынна. „Эйигин кытта доһордоспут өрөгөйдүү туруо өрүүтүн“ учууталлар дакылааттара, „Үтүө дьоннору үүннэртээ“ аһаҕас уруок, „Күн оһотобун“ уонна „Кынааттаах атым көтөр“ оһолор дакылааттара, „Мин күүтэбин олохтон эриэккэни, кэрэни“ авангарднай көстүүм, „Уран уус түһүлгэтэ“, „Гоголевка сурук“ кэтэхтэн өйтөн суруйуу, „Мин олус арааспын“ хаһыат таһаары секцияларынан барыта 167 киһи кытынна. (1 м. НПК саха тылын учуутала Протопопова Н.С., 1м НПК оболорго Ермолаев Айсар 6 кл, 1м. „Кындыл харыйата“ елка оонньуура оңоһук 6 кылаас коллектива, 1м. аһаҕас уруок күрээсэр «Саха сиригэр көтөрдөр» Ермолаева С.С., 1 м. хаһыат таһаарыыга «Кындылчаан» салайааччылар Константинова И.С., Капустина С.В.)

➤ 2010 с. Кындыл айымньыларынан үөрэнэр-хрестоматия барыла оңоһулунна.

➤ 2010 с. „Кыталыктаах кырдаллар“ туристско-краеведческой комплекс проега оңоһулунна.

➤ 2010 с. „Быттыгга“ СР народнай, РФ үтүөлээх артыыһа Герасим Васильев көһүлээһининэн СР народнай худоһунньуга, муосчут Федор Марков уус оңорон, сэргэ туруорулунна.

➤ 2010 с.И.Гоголев- Кындыл төрөөбүтэ 80 сылыгар улуустаабы үрүң тунах «Хоһоон хонуутугар сырдык Айыы ыһыаһа» ыһылынна.

➤ Суруйааччы төрөөбүт Быттыгыгар «Ытык сиргэ» Кындыл аллеята оңорулунна, музейдар тастарыгар сибэкки, мас, поэт кэргэнэ М.А.Черткова айбыт «Хара кыталык» моонньоһонун, яблоняны ыһытытын олордубуспут.